

Skolen i Middelalderen:

Skolen i Middelalderen (1533)

”OM BØRN ATH HOLDE TIL SCOLE OG STUDIUM OCH ATH SKICKE GODE SCOLEMESTERE TIL DEM”

Peder Laales ordsprog.

I middelalderen hørte skolen under kirken. Gennem lange tider var det alene kirkelige institutioner, som oprettede skoler, og selv da ikke-gejstlige kredse i senmiddelalderen begyndte at oprette skoler, kunne det kun ske efter indhentet gejstlig tilladelse.

Fra kirkens synspunkt var det væsentligste formål med domskolerne at oplære unge, så de senere kunne gå i dens tjeneste som præster, men dette udelukkede ikke, at skolerne modtog mange elever, der ikke stiledede mod en gejstlig løbebane.

Hvilke fag havde man i middelalderen?

Undervisningens indhold var i hovedtræk det samme i alle europæiske domskoler. Man stræbte efter at indføre eleverne i den viden, som ifølge middelalderlig opfattelse dannede grundlaget for al videregående uddannelse, nemlig to faggrupper trivium (den tre-dobbelte vej) og quadrivium (den fire-dobbelte vej). Trivium omfattede fagene grammatik, retorik og dialektik, quadrivium fagene aritmetik, geometri, musik og astronomi.

I skolernes daglige undervisning har disse syv fag dog langt fra været dyrket lige intenst. Først og fremmest blev eleverne oplært i triviumfagene og af disse især i grammatik, hvilket vil sige i latin.

Det regnedes for en af domskolernes vigtigste opgaver at optræne eleverne, så de formåede at udtrykke sig både mundtligt og skriftligt på latin, der i middelalderen var både kirkens sprog, almindeligt kultursprog og internationalt forhandlingsprog i hele Europa.

I hvor stort et omfang der har været undervist i quadriviumfagene er usikkert, det har formodentlig i nogen grad været afhængigt af lokale og personelle omstændigheder. Det er dog givet, at faget musik har spillet en betydelig rolle, da skolernes elever havde pligt til at medvirke ved gudstjenesten, både ved den daglige korsang og ved messerne. De blev derfor fra et tidligt alderstrin indøvet i den gregorianske kirkesang.

Hvem gik i skole?

Blandt eleverne fandtes sønner såvel af adelsmænd og rige borgere som af fattigfolk. Gennem domskolerne gik nemlig vejen til de kirkelige stillinger, og for den fattige var kirken praktisk talt den eneste chance, hvis han ønskede at arbejde sig ud af fattigdom og ufri stand. Yderligere tillokkende var det, at adskillige

kirkelige embeder var økonomisk så vel aflagte, at de var attraktive selv for de højere stænders medlemmer.

Om en del af domskolernes elever således var velsituerede, var hovedparten fattige og havde til dels deres udkomme ved almisser og gaver. Der eksisterede adskillige legater, som ydede dem hjælp, men stort set har de åbenbart klaret eksistensen ved tiggeri, "Guds almissebørn" har man kaldt dem. I øvrigt var den latinske betegnelse for dem Scolares, medens man på dansk kaldte de større elever degne, de mindre peblinge.

Hvem underviste?

En degn - på latin diaconus – har fra et meget tidligt tidspunkt i kirkens historie været en kirkelig embedsmand, der fungerede som præstens medhjælper og bestred forskellige hverv og gøremål i menigheden. I mange tilfælde blev det imidlertid overladt til domskolernes elever at udføre en del af degnens funktioner, f.eks. som før nævnt at medvirke ved korsang og messer. Denne virksomhed udøvede de ikke blot i domkirken, men også i byens andre kirker, ja, efterhånden endog i omegnens landsbykirker. Heraf opstod udtrykket løbedegn, mens den degn, som boede fast i et sogn og udførte degnepligter dér, kaldes sædedegn. Skoleelevernes pligt til at gøre degnetjeneste havde betydning for dem på to måder, dels oplærtes de herved i de kirkelige handlinger til gavn for den gejstlige virksomhed, som for mange af senere blev deres livsgerning, dels opnåede de at få del i de afgifter, som befolkningen skulle yde til degnekaldene.

Undervisningen i en domskole blev ydet af en rektor og nogle såkaldte hørere. Domkapitlet var skolen øverste myndighed, men det overlod som oftest tilsynet til et af sine medlemmer, den såkaldte scolasticus. Undertiden fungerede scolasticus selv som rektor.

Hvordan var det at gå i skole?:

Vi ved ikke hvordan eleverne blev udvalgt, men synes, som om de kom fra alle sociale lag. Det var nok en selvfølge, at adelen og den velbærgede del af borgerstanden ønskede den bedst mulige uddannelse for deres sønner, men tilsyneladende kom de i sole sammen med børn fra andre samfundslag, udvalgt fordi man anså dem for egnede.

En samtidig forfatter Christiern Pederssøn, har fra sin egen barndom givet et hverdagsbillede fra latinskolen i Roskilde: " Forbandet helvedes og skærsilds pine. Ufornuftige skolemestre og hørere flængede, sled og hudstrøg de fattige børn – så blodet løb ned af ryggen i deres hoser for en tøddels eller et ords skyld, de fór vild i"

Trods alt måtte det anses for et privilegium at gå i skole, og også dengang måtte timerne ikke forsømmes. Skete det alligevel, skulle den formastelige "slide så mange ris som en tyv, der har stjålet en hest eller en ko" .

Der var den sociale skævhed i skolevæsenet, at peblingene eller disciplene, som eleverne kaldtes, selv måtte sørge for deres underhold. Derfor var der mange, der måtte opretholde livet ved at gå rundt i byen og tigge hos godfolk.

Velmenende mennesker testamenterede dog gaver til fattige peblinges underhold, f.eks. en uddeling af hundrede hvedebrød en gang om året.

Denne og andre gaver forslog imidlertid ikke, derfor var drengenes tiggeri nødvendigt. For at peblingene kunne kendes fra "almindelige" tiggere, gik de med en stor, sort kappe, som nåede til anklerne og hang over venstre skulder. Så var højre arm fri, den skulle nemlig kunne rækkes frem for at modtage almissen, som blev gemt i kappens rummelige inderlomme.

Dragtens farve har måske været årsag til, at latinskolen blev kaldt "den sorte skole" også lærerne var jo sortklædte gejstlige.

Hvad lærte man i middelalderens skole?

Skolebogen har bestået af ordsprog. Den er komponeret således, at ordsprogene anføres i par, et latinsk og et tilsvarende dansk, ordnet alfabetisk efter begyndelsesbogstavet i det latinske ordsprog.

I skolen har ordsprogene været brugt således: Disciplene har fået forelagt et dansk ordsprog, som de eller deres lærer har oversat til latin. Eller disciplene (eleverne) har fået forelagt et latinsk ordsprog, som de har skullet finde en dansk pendant til. At ordsprog på denne måde er indgået i den elementære latinundervisning overalt i Europa bekræftes af mange kilder (Pil Dahlerup Dansk Middelalder).

Peder Låles ordsprog: "Gud giffuer alle mad som han fiffuer mwnd" (Gud giver alle dem mad, som han har givet en mund.)

"Den er god faar gud er god" (Den er god, der er god for gud, d.v.s. god i Guds øjne)

"Giff ey saa engle at dw gonger selff paa gengle" (Giv ikke så meget til englene, att du selv kommer til at gå på træben)

Som nævnt blev peblingene allerede under den tidligste skolegang kastet ud i latines mysterier. Grundelementet var dengang Peder Laales latinsk-dansk ordsprog.

Hvem og hvad Peder Laale var, ved vi ikke, heller ikke hvornår denne pædagog levede. Det har nok passet godt ind i tidens skoleideer, når han skrev:

"man skal revse et barn, for at det ikke skal blive ondt – og et ondt barn, for at det ikke skal blive værre"

I øvrigt har Peder Laales ordsprog overlevet til vore dage. Dagligt hører vi f.eks.: "Mange bække små gør en stor å" og

"Alle vil over, hvor gærdet er lavest". Og stadig siger man:

"Liden tue vælter ofte stort læs",

"Man kan ikke både blæse og have mel i munden"

"Nød lærer nøgen kone at spinde".

Der kunne også være lidt barske sager imellem, som f.eks.

”Mus fjerter ej som hest uden at røven revner”

Man opfyldte to formål ved at benytte Peder Laales ordsprog. Dels indlærte man latinen, dels håbede man, at den livsvisdom, der indeholdes i mange af ordsprogene, ville trænge ind i de unge disciple.

Uddrag af Peder Laales ordsprog, trykt 1506 i København af Gotfred af Ghemen.

- Den latinske tekst: ”nulla canci veteri poterunt urbana doceri”
- På gammel dansk: ”Ther ør ont at kennæ gammel hund at kuræ”
- På nutidsdansk: ”Det er svært at lære gammel hund at sidde”

Havde man skolebøger?

Var det kun et fåtal, som lærte at læse i den tidlige middelalder, var behovet tilsvarende lille, for man kendte kun til håndskrifter, og de var ikke hvermands eje.

Men det betød en revolution, også for undervisningen, da bogtrykkerkunsten kom til Danmark. Blandt andet blev netop Peder Laales latinske ordsprog trykt som skolebog i 1506.

Den første bogtrykker i København var nederlænderen Gotfred af Ghemen fra Brabant. Han kom hertil i 1489 med sit trykkeri og begyndte at trykke og udgive bøger. Først og fremmest skolebøger, bl.a. en latinsk grammatik. I 1495 vovede han at udgive den første bog, trykt på dansk nemlig Den danske rimkrønike. Det blev en succes, og derefter udkom der en strøm af bøger indtil hans død i 1510.

Kilde: Jan Møller, Borger i middelalderens København